

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 1 2008

KONGERNES HELSINGØR

I oktober 2007 blev et visionsoplæg fra ReD Associates præsenteret for byrådet. Et ganske interessant oplæg, der primært hæfter sig ved Helsingør som en by, der har sin enestående kulturarv som det altafgørende element i en nytænkt markedsføring. Glem alt, kære politikere, om at kopiere Hillerøds erhverv og hovedstadens kultur og udnyt i stedet de fantastiske muligheder Helsingør giver os i form af sin beliggenhed og enestående kultur- og naturmiljø!

Miljøminister Troels Lund Poulsens nyligt trufne beslutning (17. januar 2008) om at lade »Kongernes Nordsjælland« være en af landets fem såkaldte nationalparker, spiller fint sammen med nævnte visionsoplæg, idet størsteparten af Helsingør Kommune ligger i denne nationalpark.

Spørgsmålet er så, hvordan politikere og borgere tager imod denne store udfordring. Vil man hellere satse på endnu mere bolig- og erhvervsbyggeri i de tilbageværende landområder med følgende yderligere udbygning af vejnettet? Og tænker man stadig på vandlande, supermarinaer og sportshaller som Helsingørs primære attraktioner? Eller vil man virkelig tage udfordringen op og udnytte de stadig store kultur- og naturmiljøværdier Helsingør har - værne om dem, retablere meget af det tabte og markedsføre visionens tanker om autenticitet, ro, nærhed og gædefuldhed?

I så fald vil Helsingør Kommunes Museer være en helt nødvendig medspiller. Det er os, der har den store viden om sundtoldsbyens og kommunens enestående kulturhistorie, og det er os, der i snart mange år har formidlet denne - ikke kun bag monterernes glas, men så sandelig også uden for museernes mure. Brug os nu endnu mere for at realisere visionen om Helsingør i Kongernes Nordsjælland **LBM**

Forsidebilledet

Værftets tidligere lager- og rørværkstedbygning er snart nedrevet. Den 1000 kvadratmeter store bygning blev opført i 1966 på den plads, hvor værftets pladelager hidtil havde været. Det var en solid murstensbygning med bærende elementer og etageadskillelser af beton, og den blev i øvrigt opført samtidig med den store, grå svejsehal.

De selvsåede småbirke og grafittien på væggen taler på hver deres måde for en bevaring af den solide bygning.

Fotografi: Lars Bjørn Madsen, september 2007.

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Lone Hvass
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2008

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingor.dk) eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) eller til Jens Erik Nielsen, Mariehøj 52 3000 Helsingør, tlf: 4921 7087.

Helsingørs Dampkjøkken

1859-1861

af Kirsten Norn

Slut i 1850'erne bredte dampkøkkerne sig over hele Danmark. En læn- gerevarende dyrtid i 1850'erne betød trange kår for mange byboere. Varm middagsmad manglede i mange hjem også i Helsingør; efter at Sundtolden blev ophævet i 1857. Dampkogt mid- dagsmad var billig at fremstille. Man mente også at fremstillingsmåden var skånsom, selvom tilberedningen tog tre timer. Denne artikels forfatter, Kirsten Norn, forsker i Københavns offentlige Dampkøkken og dets udbredelse.

Stigende udgifter til fattigvæsenet midt i 1850'erne var til stor bekymring for myndighederne, der ikke gerne så endnu flere borgere i permanent fattigfor- sørgelse. Midlertidige foranstaltninger for at afhjælpe nøden var bl.a. uddeling af varm middagsmad flere steder i Kø- benhavn, navnlig om vinteren.

Med Køben- havns Offent- lige Damp- køkken op- stod et nyt initiativ i privat regi, som kom- binere- de tidens iværksæt- terånd med mange bor- geres sociale bevidsthed.

Helsingør Dagblad fulgte nø- je åbningen af »Kiøbenhavns Offentlige Dampkiøkken« i slutningen af 1856. Her kunne man daglig fremstille 1000 -1500 portioner velmagende og næ- rende middagsmad til 10 skilling porti- onen. Det kunne de fleste betale. Idé- en om dampkogt mad kom fra Tysk- land, hvor spisehuse for almuen var et udbredt fænomen.

Da dampkøkkenet i København blev en succes med produktion af 470.000

Dampkjøkkenet.

Søndag: Kjødssuppe med Riis og Oxe- kjød med Peberrod.

Mandag (Juleaften) Kl. 5—6: Risen- grød og Svinesteg med Rød- kaal. NB, 12 Sk. Portionen. Til samme Tid paa Salen samme Retter og Æblekage à 1 Mk. Portionen.

For at være sikker paa at faae Maden til denne Tid kunne Billetter faaes i Kjøkkenet Søndag Formiddag.

Risengrød kan ogsaa faaes alene.

I Helsingør blev der kræset for kunderne med særlig julemad i 1860. Et festmåltid kunne fås til en væsentlig højere pris. For nogle har risengrøden dog været den eneste mulighed for egne midler:

Øverst: Fotografi af I.S. Pontoppidan (1819-74).

Købmand, skibsreder; formand for Helsingør Handelsforening 1862-1864. Medlem af Fattigkommissionen i 1850'erne og 1860'erne.

Der findes ingen samtidige eller senere gengivelser af Helsingørs Dampkøkken, der var indrettet i den her viste, stadig eksisterende bagbygning i ejendommen på hjørnet af Stengade og Klostergade. Hovedindgangen skulle have været midt for med en rummelig forstue, hvorfra en trappe førte op til første sal. Her fandtes en større og en mindre spisesal med 12 små borde. Fotografi: Kirsten Norn 2007.

portioner middagsmad det første år, vaktens interessen rundt omkring i landet. I Helsingør var det købmand og sejlskibsreder I.S. Pontoppidan der tog initiativet sammen med købmand A.P. Hey og farver Carl Lemme.

En ny dampkedel var netop installeret i Carl Lemmes virksomhed i 1858. Det er nærliggende at tro, at dampkedelens kapacitet har været rigelig, og at det derfor har været en sidegevinst at bruge dampen til kogning af mad.

Murermester Valin, tømrermester Unmach og snedkermester Goldschmidt fra Helsingør stod samme år for opførelsen af en ny sidebygning, mens dampanlægget til køkkenet blev udført af specialisten på området, jernstøber D. Løwener fra København.

Helsingør Dampkøkken åbnede i ju-

ni 1859. Gennem en port i Gammel Kloster (nuværende Klostergade) kom man ind i baggården til farver og kattuntrykker Carl Lemmes virksomhed i ejendommen nr. 421. Sidebygningen er i dag et selvstændigt hus i gården bag Stengade 11 – hjørnet af Stengade og Klostergade. Trods ombygning stadig et velproportioneret murermesterhus med stor kælder, hvis vægge består af kampesten. Her kunne kartofler og kål opbevares køligt og frostfrit.

I stueetagen var der køkken med flisegulv, varmt og koldt vand i hanerne og fire store, specialfremstillede jerngryder. En trappe førte op til to spisesale på første sal for de besøgende, der ønskede at spise maden på stedet ved et af de 12 borde. Man kunne også tage maden med hjem i særlige beholdere eller få den bragt til en lidt højere pris.

Personalet bestod af en forvalter, der var ansat hos Pontoppidan, en kok og et antal koner. En del af lønnen var naturligvis middagsmad hver dag. En tredjedel af lønnen til vaske- og skrællekonerne blev tilbageholdt og udbetalt to gange om året. En foranstaltning som var særdeles hensigtsmæssig, noterede Helsingørs Avis.

Købmand Pontoppidan var medlem af fattigkommissionen og vidste nok, hvor skoen kunne trykke.

Hver dag året rundt var der en eller to retter daglig mad. Til at begynde med i et antal af 400 portioner dagligt.

Da køkkenet åbnede, så spisesedlen således ud for de første fire junidage:

Oksekødssuppe med kødboller og fersk kød.

Sagovælling og hachis med kartofler.

Grå ærter med røget flæsk.

Sødsuppe og knachwurst med stuede kartofler.

Årstidsvariationen var ikke stor. Fisk serveredes sjældent. Af grøntsager nævnes stort set kun kål og ærter. En sjælden gang spises boghvedegrød, blåbær-, stikkelsbær- eller æblesuppe.

Middagsmaden havde man at indtage i løbet af 20 minutter mellem kl. 11.30 og kl. 14. Den var også beregnet for arbejdere og håndværkere, der kunne nå at spise i middagspausen.

Mange kvinder har haft arbejde og billig midagsmad fra dampkøkkenet har lettet hverdagen for dem. Enlige var ofte heller ikke i stand til at købe brændsel på grund af dyrtiden.

I dampkøkkenerne købte publikum maden for egne midler. Det var initiativtagerne magtpåliggende, at spisegæsterne blev opfattet som almindelige borgere med egen økonomi. De skulle behandles med værdighed og ikke klassificeres som fattige.

En enkelt gang annonceredes gratis uddeling af mad til registrerede under fat-

ÅVERTISSEMENTS.

Helsingørs Dampkøkken

Uddeler paa først. Søverdag Middag 150 Portioner varm Middagsmad til Trængende her i Byen. De, som formene sig berettigede til at komme i Betragtning, maae møde i Fattigvæsenets Udbelingsværelse i Fattighuset Imorgen, Fredag, fra Kl. **11** til **12**, hvor Bestyrelsen for Dampkøkkenet da vil være tilstede for at uddele Billetter til dem, som man anseer for meest trængende. Det bemærkes, at de, der ønske Maden, maae personlig møde for at erholde Billetter, og at biøse ikke uddeles til Børn, med mindre Sygdom beviistlig forhindrer Faderen eller Moderen i at møde.

Fattige Enker med Børn, og svage-lige Folt ville fortrinnsviis komme i Betragtning ved Uddelingen.

Uden Billetter nytter det ikke at møde i Dampkøkkenet paa Søverdag.

tigvæsenet i anledning af julen. De fattige skulle møde op foran bestyrelsen, som vurderede om de nu også stadig var trængende. Vê den, som tabte sin spisebillet – så var der ingen udsigt til julemad fra dampkøkkenet.

Helsingoranerne mistede forbløffende hurtigt interessen for dampkøkkenet, hvis daglige funktioner efter et års tid overdroges til jomfru Hanne Kôie. Heller ikke hun formåede at drive dampkøkkenet videre. Ved en auktion i december 1861 solgtes inventaret. Årsagen til den hurtige tilbagegang kendes ikke.

Købmand Pontoppidan havde allerede set skriften på væggen, da han skrev sit indlæg i avisen Fædrelandet, august 1859. Her advarer han mod den optimisme, som han finder Berlingske

Helsingørs Dampkøkken.

De Familier, som ønske Middagsmad fra Dampkøkkenet tilbragt, ville behøge at anmelde samme for Køkkenets Forvalter, der træffes i Køkkenet om Morgenen fra 8—9, om Middagen fra 11½—2 og senere til Kl. 7 om Aftenen paa Contoiret hos Kjøbmand **Pontoppidan**. Ved at abonnere for 7 Dage, er man ikke pligtig at tage Maden i 7 paa hinanden følgende Dage, men i Løbet af 14 Dage.

Alle havde en lang arbejdsdag fra kl. 06 til ca. 17. Kartofler og grøntsager kogtes i hver sin gryde, før derefter at blive blandet med det udskårne kød og suppen. Salt og pebber, eddike og sennep var tilbehør.

Tidende udbreder gennem sine artikler om opførelse og planlægning af dampkøkkener i ni provinsbyer. Flere af byerne var en hel del mindre end Helsingør, som var en stor by på 9.000 indbyggere. »Det er just ingen lille risiko, især når anlægget sker for en enkelt eller enkelte mænds regning«, skriver han og nævner at følgende udgifter kommer oven i selve dampanlægget: En selvstændig bygning eller store forandringer på en ældre bygning samt et komplet køkken med over 100 tildels kostbare stykker inventar. Dertil kom

vedligeholdelse.

Der er ingen tvivl om, at dampkøkkenet har været et dyrt bekendtskab for de tre herrer, som af egen lomme financerede anlægget og højst sandsynligt også en del af driften. Alene udgifterne for kogegrej til jernstøberen har været ca. 1.800 rd. excl. dampkedel, som fandtes i forvejen. Hertil kom inventar og bygning.

Bygningen kan i dag vise os lidt om proportionerne i datidens dampkøkkener. Måske er det den eneste bygning, der stadig eksisterer.

DA GL. HELLEBÆKVEJ VAR EN JORDVEJ UDE PÅ LANDET

Dette udaterede fotografi er optaget kort tid efter, at anden afdeling af det kommunale boligbyggeri på Hamlets Vænge, som man ser i baggrunden til højre, var færdigbygget i 1921. I forgrunden ses den uasfalterede Gl. Hellebækvej, behørigt forsynet med en gangsti, så man ikke risikerede liv og lemmer, hvis et automobil eller en hestevogn skulle passere. Bygningerne ud mod Gl. Hellebækvej er en af de mange mindre gårde, der prægede byens markjorder. Det er muligvis Kathrinelyst (senere Aris) eller også Kristinesminde. Måske en af vore læsere kender nærmere til denne gård, der har ligget på matr. 67 eller 69 af markjorderne?

DAGLIGLIV PÅ KRONBORG LADEGAARD

af Helge Tovborg-Jensen

Forfatteren, apoteker Helge Tovborg-Jensen, tilbragte sin barndom på Kronborg Ladegaard i Helsingør, hvor hans far af samme navn var forpagter i perioden 1929-1941. I dette uddrag af forfatterens levnedsbetragtning får vi et godt indtryk af dagliglivet og driften på en af Helsingørs mest navnkundige gårde.

Selvom mine tidligste erindringer ikke går så langt tilbage, så har jeg dog fra snakken i familien en klar fornemmelse af, at det har været noget af en vanskelig opgave, mine forældre kastede sig ud i, da de i 1929 forpagtede Kronborg Ladegaard af »Kuranstalten Montebello«, som ejede gården, og på hvis jord Montebello i sin tid var bygget.

Tiden var meget dårlig for landbruget, mange landmænd gik fallit, og dertil kom, at de ca. 100 tdr. jord, som hørte til gården, ikke var særlig god landbrugsjord. Den var sandet, bakket og med mange søer og mergelgrave. Gården blev overtaget tom, dvs. min far måtte anskaffe en helt ny besætning af heste, køer og svin samt de nødvendige redskaber og maskiner. Denne store investering var kun mulig, fordi hans tidligere arbejdsgiver, godsejer Hasselbalch, Borupgaard i Snekkersten, lånte ham et betragteligt beløb som startkapital.

Mine første erindringer om livet på gården er fra midten af 30'erne, hvor det var begyndt at gå godt, og startvanskelighederne var overstået. Det var en ganske pæn bedrift med 7 karle, fordelt med en fodermester og en ung mand i stalden, en forvalter og 4 karle til markarbejdet. De boede og spiste på gården, og til hjælp i husholdnin-

Dette usædvanlige farvefotografi af Kronborg Ladegaard er optaget i maj 1942 af Mogens Rud.

Den oprindelige Kronborg Ladegaard fra renessancesættiden - utvivlsomt ombygget og ændret gennem årene - brændte i 1840 og blev erstattet af det nuværende Montebello. På den frasolgte nordlige del af jorderne opførtes i 1840'erne en ny gård, der i begyndelsen kaldtes »Ny Ladegaard«, indtil den i 1844 overtog det gamle navn ved tinglyst deklaration. Det er denne idylliske, stråttækte gårds lange staldbygning med tilbygget grisestald (med den hvide gavl), man ser på billedet. Til venstre for grisestalden ses en træbygning - også til grise - og et drivhus hørende til den dér liggende køkkenhave. Gården lå, hvor helligbebyggelsen »Grønningen« i årene 1955-59 blev opført - og helt præcist er Søvejen 5-11 opført på tomten af den i 1957 nedrevne gård.

Herover er stuehuset fotograferet fra haven. Nedenfor er jeg fotograferet sammen med fodermesteren, der er ved at malke en af køerne ude i marken.

På fotografiet til højre er vi på besøg hos min morfar, »Lodsens« på den nærliggende Rosenstandsvej. Man ser også min fars lastbil med gårdens navn og telefonnummer malet på bagklappen.

gen havde min mor 2 piger i køkkenet og til rengøring. Besætningen bestod af ca. 20 malkekøer og en del ungkreaturer, en stor svinebesætning og mere end 500 høns og kyllinger. Til brug for markarbejdet var der 7-8 heste.

De løbende indtægter hidrørte fra mælkeproduktion, salg af slagtesvin, salg af æg og af slagtekyllinger samt ænder og gæs.

Svineproduktion var i nogen udstrækning baseret på afhentning af madaffald fra nogle af byens institutioner, bl.a. Montebello og byens alderdomshjem, som til gengæld var faste aftagere af æg, slagtekyllinger, kartofler og jordbær. Svineproduktionen var dengang »rationeret«, idet de enkelte landbrug fik tildelt en produktionskvote i form af et antal svinekort, som hver gav ret til leverance af ét svin til slagteriet. Jorden blev i nogen udstrækning dyrket traditionelt med korn, roer og græs, men da dette som følge af de vanskelige tider ikke var særlig lukrativt, begyndte min far at dyrke især tidlige kartofler og jordbær til levering til Københavns Grøntorv og til en række af kystens hoteller og sommerpensionater. Han anskaffede en lastbil og kørte alle hverdage i sæsonen til Grøntorvet tid-

ligt hver morgen. To eftermiddage om ugen besøgte kystens hoteller og pensionater fra Sletten til Dronningmølle.

Den sandede jord var velegnet til kartofler, som forspirede i den lune kostald og blev lagt så tidligt, at de kunne leveres til Grøntorvet lige på det tidspunkt, hvor de meget tidlige kartofler fra Samsø var ved at være slut, og priserne absolut var i top. Høsten af disse tidlige kartofler var ren håndarbejde, dvs. de blev samlet op af nogle koner fra byen, der havde det som sæsonarbejde. Kartoflerne skulle være friskopgravede, ubeskadigede og af høj kvalitet, hvis

Selsinger Museumsforening

Nyheds-Brev
1 2008

Helsingør Museumsforening

Arrangementer i forbindelse med 350-året for Roskildefreden.

Den 26. februar 2008 er det 350 år siden freden i Roskilde blev underskrevet af Danmark og Sverige. Fredstraktaten indebar at Skåne, Halland og Blekinge blev en del af det svenske kongerige.

Ændringen i det nationale tilhørsforhold medførte store ændringer for mange, da Østdanmark blev Sydsverige. Gennem en serie foredrag i Helsingborg, henholdsvis Helsingør, får vi mulighed for at høre de nyeste forskningsresultater om denne omskiftelige tid i den danske, svenske og skånske historie.

Foredrag

Hvorledes blev skåningene svenskere, og var det en ulykke for dem?

Lørdag, den 23. februar 2008, kl. 14.00 i Laxmandssalen i Karmeliterklosteret i Helsingør.

Foredragsholderen er lektor, dr. phil. Jens Chr. V. Johansen, Københavns Universitet.

Entré 75 kr. Medlemmer af Helsingborgs Museiforening og Helsingør Museumsforening samt personer med årskort til Dunkers Kulturhus kan overvære foredraget til reduceret pris 50 kr. mod forevisning af medlemskort.

Arrangør: Helsingør Museumsforening og Folkeuniversitetet i Helsingør.

Heldagsseminar

Lørdag, den 1. marts 2008, kl. 09.30 – 16.00 i Stadsarkivet, Bredgatan 17 i Helsingborg.

A. När blev Skåne svenskt – egentligen?

- Foredrag ved professor i historie Sten Skansjö, Högskolan i Kristianstad.
- B. Ny forskning om Skånelandskapens övergång från Danmark till Sverige.**
Foredrag med fil. dr. i historie, lektor Jens Lerbom, Högskolan i Halmstad.
- C. Den skånska godsadeln efter 1658.**
Foredrag ved fil. dr. i historie Peter Ullgren, Lunds Universitet.
- D. Bevarade fragment från lokalsamhället, exempel ur Landsarkivets mindre utnyttjade källor från 1658.**
Foredrag ved arkivar Suzanne Sandberg, Landsarkivet i Lund.

Entré 350 svenske kroner, incl. »fika og lunch« – uden lunch 220 svenske kroner.
Anmelding: senest 11. februar 2008 på e-mail: stadsarkivet@helsingborg.se eller
telefon 0046 42 10 73 32.

Arrangør: Helsingborgs Stadsarkiv.

Stadsarkivet ligger ca. 800 meter syd for Helsingborgs Centralstation, Knutpunkt-
en. På vejen passerer Lunds Universitet, Campus Helsingborg).

Foredrag

Efter Roskildefreden 1658. Skånes overgang til Sverige i krig og fred.

Ørdag, den 5. april 2008, kl. 14.00

Laxmandssalen i Karmeliterklosteret i Helsingør.

Foredrag med Hanne Sanders, Centrum för Danmarksstudier, Lunds Universitet.
Foredraget holdes på dansk.

Entré 75 kr. Medlemmer af Helsingborgs Museiforening og Helsingør Museums-
forening samt personer med årskort til Dunkers Kulturhus betaler en reduceret pris
på 50 kr. mod forevisning af medlemskort.

Arrangør: Helsingør Museumsforening og Folkeuniversitet i Helsingør.

Foredrag

Nær Östdanmark blev Sydsverige.

Torsdag, den 7. maj 2008, kl. 18.30

Koncertsalen, plan 2, i Dunkers Kulturhus i Helsingborg.

Foredrag ved professor Harald Gustafsson, Historiska Institutionen,
Lunds Universitet.

Entré 40 svenske kroner. Gratis entré for Helsingborgs Museiforenings og Helsingør
Museumsforenings medlemmer samt personer med årskort til Dunkers Kulturhus
ved forevisning af gyldigt medlemskort.

Nærmere oplysninger om arrangementer i Helsingør kan fås hos:

Tom Sinding, H.C. Andersens Vej 34, Helsingør, tlf: 49 20 16 05,

e-mail: tom.sinding@gmail.com

eller Jens Erik Nielsen, Mariehøj 52, 3000 Helsingør, tlf: 49 21 70 87,

e-mail: jen@hgfi.dk

Øvrige arrangementer

Generalforsamling.

Onsdag, den 12. marts 2008, kl. 19.00

i Skibsklarerergården, Strandgade 91 i Helsingør.

Der indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Helsingør Museumsforening.

Dagsorden ifølge lovene.

Der vil som sædvanligt være et indslag af historisk karakter umiddelbart efter generalforsamlingen.

Grundlovsfest.

Torsdag, den 5. juni 2008, kl. 13.00

på Flynderupgaard i Espergærde.

Helsingør Museumsforening er som sædvanlig medarrangør af årets grundlovsfeste.

Selve arrangementet starter kl. 13.00, men man kan komme allerede fra klokken 12.00 og nyde den medbragte mad i Flynderupgårds smukke have – eller man kan købe lidt at spise og drikke i Spisehuset Folkestuen eller hos pølsevognen, der er blevet en kær grundlovstradition.

Årets grundlovstaler er reklamemanden Jørn Duus Hansen, Espergærde. Herudover vil programmet byde på de kendte indslag som borgmester Per Tærsebøls uddeling af midler fra Conrad Nellesmann og Hustrus Mindelegat, optræden af folkedansere og musikalsk underholdning ved Hjemmeværnets Musikkorps. I øvrigt henvises til de lokale aviser.

de skulle kunne sælges til en høj pris. Senere på sæsonen høstedes kartofler til opbevaring og salg resten af året. Når egenproduktionen ikke rakte længere, købte min far kartofler i Vestjylland til forsyning af kunderne for vinteren.

Jordbærsæsonen var forholdsvis kort og meget intensiv. Jordbærrhøsten blev også klaret ved ansættelse af løsarbejdere, men som regel blev alle arbejdsduelige familiemedlemmer involveret, bl.a. min mors yngre søskende, idet hendes forældre boede ganske tæt ved gården. Jordbærrene skulle ikke alene plukkes, men også sorteres ved plukningen, som skete direkte i salgsbakkerne, som efterfølgende skulle kontrolvejes. Da jordbærrhøsten i høj grad var afhængig af vejret, og da den sandede jord var meget følsom for tørke, anvendte vi fra slutningen af 30'erne et selvkonstrueret vandingsanlæg til jordbærmærkerne.

Hvor man som barn ikke var særlig begejstret for at blive sat i arbejde, hverken med kartofler eller jordbær, var det en stor oplevelse at få lov til at køre med på Grønttorvet. Man skulle tidligt op, ca. kl. 5, for der var afgang med bilen kl. 5.30, da man skulle være fremme på torvet senest kl. 6.30, for at kunne disponere over sin reserverede studeplads. Torvet åbnede kl. 7 og lukkede igen kl. 9, hvorefter mange af de solg-

te produkter skulle leveres ud til kunderne, dvs. grønthandlere, købmænd og ismejerier forskellige steder i København. Bedst var det, hvis lasten blev solgt tidligt i torvetiden, hvor priserne som regel var høje, men mange kunder holdt sig selvfølgelig tilbage til slutningen, i håb om at kunne gøre en god handel, men også med risiko, for at der var udsolgt.

Mælkeproduktionen var en væsentlig del af den løbende indtægt. Malkningen af køerne var noget af en opgave og foregik under visse krav til hygiejnen. Koens yver blev vasket inden malkningen, og inden mælken kom i store mælkejungere, blev den nedkølet til 8-10 grader ved hjælp af et særlig køleanlæg med koldt vand, hvilket var af betydning for kvaliteten. Mælken leverede vi selv hver morgen til mejeriet, som lå i en sidegade til Strandgade i Helsingør. Malkningen blev noget lettere, da vi i slutningen af 30'erne anskaffede malkemaskiner til opgaven.

Æg- og fjerkræproduktionen var også af betydning. Udover den faste bestand af æglæggende høns, som stadig skulle fornyes, produceredes også kyllinger til slagtning. Vi hjemkøbte daggamle kyllinger fra rugerierne, og når de voksede til, slagtede vi hanekyllingerne, som blev skoldet, plukket, rensset for indmad og derefter solgt, enten til den faste kundekreds eller via en studeplads om lørdagen på torvet i Helsingør.

Øverst er jeg fotograferet sammen med min mor blandt de store kyllinger på marken.

Fotografiet t.h. viser min far i kartoffelmarken nær Gurrevej. Man ser nogle af boligforeningens huse i baggrunden, hvor der også var en købmandshandel.

En del fjerkræ gik naturligvis til eget forbrug i den store husholdning, idet man dengang i meget høj grad var selvforsynende. Vi slagtede selv tyrekalve og grise til eget brug på gården. Det betød egenproduktion af spegepølser, medisterpølser, leverpostej og røgvarer. Langtidsopbevaring af kød skete ved saltning, idet et fremskridt som dybfrysning først vandt indpas i vores husholdning i 1945, og da var det så nyt, at det nærmest var en sensation blandt naboer og venner.

Egenproduktionen af frugt og grønsager blev, bortset fra syltning, især konserveret ved henkogning - en metode, som i øvrigt også blev benyttet til medisterpølse. Der var kun sjældent behov for at supplere forsyningerne ved indkøb hos slagter og grønthandler. Smør og ost hjemkøbtes fra det mejeri i Helsingør, hvortil vi daglig leverede mælk. Osten købtes som regel som store, hele oste. Fisk var på menuen en gang om ugen og kunne købes billigt hos de lokale fiskere i havnen. I jagtæsonen betød harer, agerhøns og fasaner et kærkomment supplement til en måske lidt ensformig menu.

Man spiste solidt på landet. De daglige måltider startede om morgenen med havregrød eller øllebrød, kaffe og te med rug-

Tyske soldater på marken foran Kronborg Ladegaard. Til venstre ses staldbygningen med køer og heste og til højre ladebygningen med port i gavlen. I midten det gavlkvistprydede stuehus.

brød, sigtebrød og hjemmelavet marmelade, oftest æblemarmelade. Middagen, som spistes midt på dagen, var to retter, forret i form af grød, sødsuppe etc. og en hovedret med kød eller fisk og masser af kartofler og sovs. Derefter var der middagshvil og en gang kaffe med brød, inden man igen gik i gang med arbejdet. Aftensmåltidet bestod af brød og pålæg, pølse, leverpostej, æg, marmelade og ost, samt en varm ret, dvs. rester fra middagen. Drikkevarerne var mælk, te og skibsøl.

Besættelsen

Jeg husker meget tydeligt den 9. april 1940. Om morgenen hørte vi rygtevis om nogle tyske flyvemaskiner, men ikke mere foruroligende, end at jeg blev sendt i skole. Vi havde papirløjd i de to første timer, og pludselig kom moderen til en af mine klassekammerater, Horst, ind i klassen for at hente ham. Familien var flere år tidligere flygtet fra nazisterne i Tyskland til Danmark. Jeg hørte senere, at familien var flygtet til Sverige samme dag, for kort tid

efter at blive sendt tilbage til Danmark af svenskerne til en uvis skæbne.

Den tyske besættelse kom vi til at mærke på nærmeste hold, idet en transportdeling værnemagtssoldater blev indkvarteret på Kronborg Ladegaard med deres heste og vogne. Udover besværet med at skaffe plads til de uventede gæster, forløb indkvarteringen uden problemer. Det var venlige mennesker, som vi slet ikke kunne undgå at komme på talefod med. Den generelle holdning til de tyske soldater var hos store dele af befolkningen i den første del af besættelsen ret neutral. Vi prøvede på at opretholde et rimeligt forhold til »gæsterne« og til deres officerer, som ofte kom på besøg fra hovedkvarteret, Den internationale Højskole. Ved sådanne lejligheder kunne man ikke undgå at diskutere verdenssituationen med dem, og det var ganske fornøjeligt, når min bestefar, »Lodsen«, var med. Han var bedre til at tale tysk end mine forældre, men som sømand, der havde oplevet 1. Verdenskrig, var han pro-engelsk. Han var ikke sjældent så provokerende i diskussionen, at vi andre blev bekymret for, hvad der kunne ske ham,

men tyskerne tog det afslappet.

Det blev til flere hold tyskere over en periode, først garvede frontsoldater fra invasionen i Polen, så ganske unge mennesker, som herfra blev sendt til fronten, og senere igen ret medtagne soldater fra østfronten, som i realiteten blev sendt på rekreation i Danmark.

I disse første år af besættelsen gik livet på gården i realiteten sin vante gang. Der var begyndende knaphed på visse varer, lastvognen blev forsynet med gasgenerator, og da vi leverede levnedsmidler til bl.a. Københavns Grønttorv, havde vi alle nødvendige kørselstilladelser fra tyskerne.

Da kuranstalten Montebello, som i 1917 havde købt Kronborg Ladegaard, ikke ville forlænge forpagtningsaftalen, men i 1941 selv ønskede at overtage driften af gården ved en bestyrer, flyttede vi til Sandholmsgaard i Rørtang ved Snekkersten, som min far havde købt nogle år tidligere.

Helsingør Kommune købte Kronborg Ladegaard med tilhørende jorder af kuranstalten i 1949 for 295.000 kr for at sikre arealer til fremtidigt boligbyggeri.

- og lidt om tysk sang ved Montebello

I historikeren Bjørn Versteiges nys udkomne kildeskrift om den tyske besættelse i Hillerød og Nordsjælland (*Da tyskerne kom; Hillerød 2007*) findes nedenstående oplysninger, som her gives i relevans til ovenstående artikels afsnit om besættelsestiden og indkvarteringen af de tyske soldater på Kronborg Ladegaard. De tyske soldater blev generelt accepteret af lokalbefolkningen, men ofte var der dog anledning til klage - fra begge parter. Den tyske kommandant i Helsingør, major og bataillonschef Voll, var således utilfreds med, at elever fra Teknisk Skole en dag havde vendt nogle forbimarcherende tyske soldater ryggen og var begyndt at synge »There's a long way to Tipperary«, og at de tyske soldater blev generet, når de dansede med byens piger - og at pigerne i det hele taget fik alvorlig påtale af både ordensmagt og arbejdsgivere, når de viste sig i selskab med tyske soldater. Disse chikanerier måtte bringes til ophør!

Omvendt var man fra kuranstalten Montebello utilfreds med, at de tyske soldater sang højlydt, når de fra højskolen, hvor de var indkvarteret, marcherede forbi kuranstalten mellem kl. halv syv og syv om morgenen. Det var nemlig til stor gene for patienterne. Voll kunne hurtigt meddele kuranstalten, »at jeg til opretholdelsen af ro og orden i området ved Kuranstalten Montebello har givet de nødvendige ordrer«.

Lokalhistoriske Noter

BRYLLUPSSANG I 1578

Helsingørs tingbøger rummer utallige spændende historier om dagligdagen i 1500-årene, som f.eks. denne bestemmelse om betaling til sang ved bryllupper:

Anno 1578 den 13de Juni blev bevilget med Slotsherrens og Superintendentens Samtykke denne efterskrevne Ordinants at skulle holdes med Discant-Sang i Brudemesser her i Helsingør i saa Maade:

Først naar Skolemesteren med sine Hørere og Disciple synge en hel Messe paa Discant i Brudevielse, da skal Brudgom give Personerne, som synge, en gammel Daler til Bøger og Papir, og Skolemesteren eller Hørerne ingen Part at have deri med dem i nogen Maade, men skal derimod indbydes frit til Bryllups Maaltid og vederfares det bedste; og da skal ei heller gives Skolepersonerne nogen anden Gave med Mad eller Øl for deres Umage, men at være tilfreds med forskrevne Daler.

Men [når] de synge baade i Kirken, som nu er sagt, og siden paa Bryllupshus til og fra Maaltid, item Bruden følge med Sang til Brudehus og gjøre sig i slig Maade den Tjeneste, dem bør, og skille sig høvisk og vel, da skal gives Personerne Mad og Øl i Brudegaard efter gammel Sædvane og da ingen Penge. Og Skolemester og Hørere at indbydes som før er meldt; vil og Brudgom ellers da forære Skolemesteren eller Hørere, det staar i hans eget Kaar.

SKOVFORBRYDELSE OG ISVINTER

Som tidligere antydet i dette blad, var de gamle dage ikke altid den rene uskyld og romantik. I vinteren 1853 blev der i Nordsjælland begået flere »afskyelige Skovforbrydelser«: »Saaledes blev i December Maaned en Skovbetjent, idet han i Teglstrup Hegn vilde anholde en Krybskytte, af denne farligt saaret med et Skud i Laaret, og i denne Maaned er en ung Skovløber i Nærheden af Esrom fundet død i Skoven, dræbt ved et Skud i Underlivet. Begge Gjerningsmændene ere paagrebne«.

Vinteren dette år var i øvrigt ganske streng, og så sent som i april 1853 måtte politiet på veg-

Helsingør Havn fungerede om vinteren som tilflugtshavn. Sundet var dengang frosset næsten hver vinter. Xylografi af Carl Baagøe 1868.

ne af kommandantskabet på Kronborg Fæstning meddele borgerne, at »der fra nu af ikke længere maa henlægges Is og Snee paa Grønnchav«.

Først den 7. april 1853 kunne Helsingørs Avis meddele sine læsere, at foråret var på vej:

»Den vestlige Vind, som idag har bragt os det første milde Foraarsveir, har ført al Is bort her fra Kysten og har sendt os endeel Skibe, som have ligget i Hornbæksbugten, ind paa Rheden. Vagtskibet, under Commando af Capt. Lieut. C. A. Meyer, kan nu vel ogsaa snart ventes at kunne indtage sin Station her i Sundet«. De fleste skibe, der havde ligget i havnen hele vinteren begyndte også i ugens løb at forlade denne for at fortsætte deres rejse.

Længslen efter forår og sommer fik da også en beboer i Bjerggade til at indrykke en annonce med følgende ordlyd: »En Have med lukket Lysthus eller Havestue ønskes tilleie«.

ET STANDUR FRA C.F. HECTOR

Fra Ulla Nordvig i København modtog museet for nylig det på side 13 øverst viste fotografi af et gammelt standur, hun har stående. Hun ville gerne vide noget mere om uret, der er fremstillet i Helsingør. Af borgerskabsprotokollen kan vi se, at uret er fremstillet af Christian Friderich Hector, der fik borgerskab som urmager i Helsingør 1749, og det minder i øvrigt lidt om et andet Helsingør-ur i museets samling, fremstil-

let af urmager Jens Bruhn i 1734. Standuret er typisk for tidens barokke stil med en rigt dekoreret urskive og tilsyneladende lueforyldt, dekoreret bagplade. Det ovale, hvælvede felt, hvori urmagerens navn er skrevet, er ligeledes typisk for barokken, hvor man også finder det benyttet til kisteplader, hvorpå afdødes data er indgraveret, ofte med lange tekster. Urkassen med sin svungne, kraftigt profilerede overdel, er ligeledes typisk for barokkens ure, men den er desværre malet over indtil flere gange i tidens løb. Normalt var urkasserne lavet af fyr - med mindre der var tale om helt fine kasser af ædelt træ som f.eks. mahogni - og så var de malet i flere stærke farver, ofte med malet dekoration på låge og i soklens fyldingsfelt. C.F. Hectors kunde kan her meget vel have været en af omegnens bønder, mens de mere velhavende Helsingør-købmænd, og ikke mindst de engelske købmænd, har foretrukket ure i mahognikasser - men gerne med Hectors værk!

HELLE EGE I HELLEBÆK

Museet ejer denne fine, lidt naive tegning af ejendommen »Helle Ege« på Hammermøllevej 7 i Hellebæk. Den er udført i 1929 af en af vort museums medstiftere, den meget historisk inte-

resserede ingeniør Frederik Kaas. Kunstner var Frederik Kaas bestemt ikke, men ikke desto mindre har han udført adskillige tegninger, bl.a. fra Sophie Brahesgade 6, hvor hans far, Albert Kaas, sammen med købmand A. Sørensen drev en kul- og koksforretning.

Hammermøllevej 7 er angiveligt opført i 1926 omend den med sit skifertag og gavludsmykninger synes nogle årtier ældre. Hvis dateringen er korrekt, er det jo et nybyggeri, Kaas med omhyggelig brug af perspektiviske hjælpelinier har skildret. Haven synes da også nyplantet, og kun den bagved liggende skov op til Hammermøllen kan fremvise store træer. En herlig tegning, der besidder en høj kulturhistorisk værdi.

OPRINDELSEN TIL NAVNET Helsingør

I Helsingørsposten 1833 indsendte en anonym læser en forklaring på oprindelsen af sundtoldsbyens navn. »Nogle have udledt Navnet Helsingør fra et Folk, Helsing; Andre have givet det en anden Oprindelse. Sandsynligst er det, at det kommer af at halse d.e. at tage Seilene ind og lægge dem paa Land. Navnene Helsingør og Helsingborg lød ogsaa i Oldtiden Halsøre og Halsingborg«. Forklaringen må stå for den ubekendte bidragsydere egen regning.

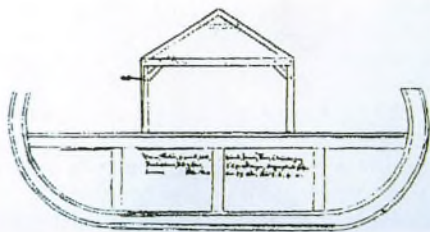
LAPPEPORT OG LAPPEGRUND

I Helsingørsposten 1833 finder man et brev fra en læser, der beklager sig over Lappeporten, der indtil konsumtionens ophør i 1851 fandtes for enden af nuværende Lundegade nær Claesensvej. Han skriver: »Ved at passere den Laage, der er anbragt ved Siden af Lappeporten, fik en velskabt syv Aars Dreng sit ene Been ned i de paa Fodtrinnet uhensigtsmæssige og farlige aabne Rævler, og kunde derved saare let bleven en Krøbling, dersom ikke nogle, der vare med ham, hurtigt havde ilet ham til Hjælp, og faaet Foden op, hvilket dog ikke kunde skee uden at løfte Fodtøiet, og Barnet slap med en lille uskadelig Hævelse i Foden. Indsenderen haaber, at Vedkommende lade dette farlige Sted forandre snarest mueligt, for at forebygge større Skade«.

Det herover viste udsnit af et kort over Helsingør fra 1817 i Rigsarkivet viser Lappeporten med vagtthuset (c) og accisebod (n) for enden af Sct. Annagade og Lundegade (dengang Bødelgade). Ved siden af den store port for de kørende var der i regelen en mindre port eller låge for gående, og det er denne passage, der klages over her.

I et andet nummer af Helsingørsposten klagede en læser over en træklods ude på Lappegrunden

i forbindelse med en anden læsers påtale af nogle skadelige fortøjningspæle inde i selve havnebassinets. Han ville derfor gøre opmærksom på, »til hvor liden Nytt og til hvor uberegnelige Ulykker den store Træklods er, der er lagt ved det saakaldte Blokhuus paa Lappegrunden«.

Det saakaldte Blokhuus (vist herover) var et søbatteri funderet på stenfyldte trækister nedsænket på Lappegrunden - nok landets ældste på åbent vand - og sammen med en søskanse overfor Hammermøllen anlagt i 1640 som en del af Christian den Fjerdes forsvar af sundet (*læs mere herom i Lone Hvass: »Bastionernes Helsingør«, s. 14 ff.*). Lappegrunden var kendt af alle de søfarende, og den havde i århundreder været afmærket med pæle og altså nu med en »klods«.

Helsingørspostens læser fortæller nærmere herom: »Denne Klods, som bestaar af fire pommerske Bjælker, sammenbundne med massivt Jern, og som ligger for et cirka 6 Skippunds Anker og en uhyre Kjøde, var først bestemt til at lægges udenfor Helsingørs Havn, for dermed at varpe Skibe ud og ind; men da Vedkommende blev gjort opmærksomme paa hvor farlig dens Anbringelse var for de mange, der fare Dag og Nat til og fra Havnen, blev det, til Held for Mange, afværget; nu er denne Klods, thi Vagter kan den aldrig kaldes, fordi den ligger mere under end over Vandets Overflade, lagt ud paa ovenanførte Grund, som Sømærke. Det er indlysende, at den, efter at have ligget nogen Tid i Vandet, vil blive tungere og næsten usynlig, i Særdeleshed med stærk Strøm, thi det er ei ualmindeligt at see Skibenes Boier, der dog ere dannede til at flyde, blive præssede under af Strømmen; altsaa er det ikke nok at den som Sømærke ei er synlig, men da der er 7 å 8 Fod Vand paa den Grund, hvor den ligger, er der mange Fartøier, der ei stikke saa dybt, som ei frygte denne Grund, og som følgelig ved Natte-tider ere udsatte for at støde paa denne flydende Klippe, der ikke er til nogen Gavn for de Søfa-

rende: og ved denne Leilighed kan let en Planke knuses, saa at baade Liv og Gods tilsættes. Enhver Sømand vilde vist med Taknemmelighed see denne farlige Indretning borttagen, da ellers sikkert nogle ville komme til at lukke deres Øine derved.

AT SLUKKE TØRSTEN TIL SØS

I 1830'erne anbefalede man følgende råd til søfolk, der skulle slukke tørsten trods mangel på ferskt vand. Man dyppe ganske enkelt »sine Klæder i Søvand og og trækker dem igjen paa saa vaade de ere. Vandet trækker da igjennem de ind sugende Porer i Huden og man føler sig vederqvæget. Bader man sig ofte i Søvand, bliver Tørsten ogsaa stillet derved«.

DA DER VAR LIV I BYENS GAMLE GÅRDE

Den herover viste tegning af gården til Sudergade 13 er udført af malermester Otto Sørensen i 1900. Otto Sørensen, der havde bolig og værksted i Lundegade 19, besad, ligesom mange an-

dre i hans fag, både lysten og til en vis grad også talentet til at give sig i lag med den kunstneriske del af malerfaget. På museet har vi mange af hans værker, fortrinsvis tegninger og akvareller, liggende, og de er herlige, utraditionelle billeder af det gamle Helsingør.

På Otto Sørensens tid var der endnu mange erhverv i byens gårde, og her i Sudergade 13 havde sadelmager og tapetserer C. L. Petersen og tømremestrene L. Søgaard og J.R. Andersen deres virksomheder, så der var stor aktivitet i gården. I 1912 havde maskinsnedkeriet »Godthaab« lagt beslag på bagbygningerne, der beklageligvis - kulturhistorisk set - blev lagt i ruiner ved en brand i 1939. I dag er stedet måske bedst kendt fra snedkermester Haldur Christiansens virksomhed, der blev etableret her i 1953, men nu er flyttet til industrivarveret. I baggrunden ser man Helsingør Spritfabrik, grundlagt af Jens Levin Tvede i 1860'erne og nedlagt i 1919. De karakteristiske bygninger er for en stor dels vedkommende tegnet af Tvede selv. Det gælder bl.a. tårnbygningen, man ser midt i billedet, der som noget af det første blev opført i 1864.

Landskabsmaleren Carsten Henrichsen (1824-1897) har i 1874 fundet dette motiv i Hellebækskovene. Lokaliteten er ikke nærmere angivet, men det kunne være Bondedammen, som han med sikkerhed malede dette år, ligesom han i 1870'erne fandt flere motiver fra skovsøerne omkring Hellebæk. De græssende får tyder på, at det er en af søerne, der grænser op til Teglstrup Vang og Hellebækgaards jorder, og det kunne derfor være Bondedammens sydøstlige del ved Kohaven, der ved en kanal er forbundet med Kobberdammen. I så fald er det Hellebækvej man ser til højre.

Oprindelig leverede Bondedammen vand til Hellebæks møller og hørte til Kronborg Gødværffabrik og senere til det Schimmelmansske Fideikommis.

Hellebækvejs historie fortaber sig i det dunkle, men den kan være anlagt af Christian den Fjerde som adgangsvej til og fra de vigtige kongelige manufakturer i Hellebæk, der bestod af en hammermølle med grovsmedie, en støbemølle og en kobbermølle. Des-

uden gav vejen adgang til ladegården Teglstrup, fra hvilken Teglstrup Hegn og vangen har fået sit navn. Et brev fra Christian den Fjerde fra 1633 omtaler en vej, »som løber igennem Teylstrup Vang henad Nyerup«, og en randbemærkning på brevet oplyser at det drejer sig om »den nye vej«. Den havde således status af kongevej, en vej anlagt af kongen og udelukkende forbeholdt transport i dennes ærinde.

Malerier på bagsiden

Foreningsmeddelelser bliver fra og med dette nummer bragt som løst indstik og således ikke længere på bagsiden.

I stedet vil vi i hvert nummer på dette sted bringe et maleri med et for vort område relevant motiv og ledsaget af en nærmere beskrivelse. I videst muligt omfang vil det være malerier i privateje, som kun de færreste har kendskab til.